

For både bager- og bryggerlauget er Hjorth-Nielsens udredning af laugshistorien på grundlag af fagenes arkiver dygtig og omhyggelig. Der er også fra andre sider underbygget med gode oplysninger, og der er på flere områder med held parallelliseret med forhold hos tilsvarende provinslaug, skønt stoffet herfra desværre langt fra er så rigeligt eller let tilgængeligt som en laughistoriker kunde ønske det. Der er vel ikke i nogen af arbejderne blevet fremdraget overraskelser af laughistorisk karakter, men et omfattende og interessant stof til selve laugets historie og en mængde gode bidrag til Københavns byhistorie.

Lige så interessant er på sin vis Arthur G. Hassøs behandling af et ikke-håndværker-laug, skipperlauget. En afgjort fordel har dette arbejde frem for bagerlaugets derved, at laugsskrå og andre ældre dokumenter er blevet omsat i moderne skrivemåde og derved gjort tilgængeligt for alle læsere. Det stof, der er indsamlet til denne bog er omfattende og vidtfaavnende, hvilket naturligvis giver fremstillingen dybde og perspektiv, men i nogen grad må det dog bebrejdes forfatteren, at gennemskrivningen er foretaget med for let hånd, og at sigtningen af det gode og rigelige stof ikke har fjernet alle slagger, der nu skæmmer eller tynger det ellers smukke arbejde. Bogen, der er bekostet udgivet af Københavns skipperforening, har fået et nydeligt udstyr og oplives yderligere af et morsomt valgt og dygtigt tegnet illustrationsmateriale, for hvilket Hakon Spliid har været mester. Det videnskabelige noteapparat er i mønstergyldig orden.

Otto Smith.

Oversigt over topografisk litteratur 1934.

Som andetsteds i heftet udførligere omtalt har skolebogskommissionens betænkning af 1933 udtalt, at folkeskolens elever burde gives kendskab til hjemstavnens historie i snævrere forstand. Uden at afvente en eventuel diskussion mellem lærere, historikere og hjemstavnsforskere om den rette løsning af den ingeniunde lette opgave at få en sådan undervisning gennemført over hele landet, har en interesseret mand grebet tanken og skrevet en bog til brug inden for den kommune, hvor han selv virker som lærer.

L. Gotfredsen: Rids af Gjentofte Kommunes Historie (Aug. Olsens boghandel, Hellerup) har løst opgaven tilfredsstillende. Han har det held, at netop denne kommune er ret udførligt behandlet inden for den topografiske litteratur; men det har ikke forledt ham til at brede sig for stærkt i detaljerne. På et halvthundrede sider giver han en klar og udtømmende udredning

af egnens historie fra det øjeblik, den slap fri af isens kløer, og til den dag, hvor skoleungdommen selv kan gå rundt og iagttage resultaterne af en tusindårig bebyggelse. Der indledes med et oldtidskort over området, og på dette bygges der videre gennem nye kort, beretning og billeder. Disse sidste er nøje knyttet til emnerne og er kun hentet fra selve kommunen.

Det vilde ikke være til nogen skade, om lignende bøger kom til at indeholde de elementære læresætninger over for alle fortidsminder: 1) altid at fortælle (læreren, forældre, øvrigheden), hvad der opdages af nyt og hidtil ukendt, 2) aldrig selv at begynde undersøgelser af fund, 3) altid forsøge at hindre, at andre gennem ukyndige undersøgelser ødelægger fund! Iøvrigt bør opmærksomheden i denne sammenhæng henledes på *Vilh. Lorenzens* instruktive artikel i »Vor Ungdom«: *Omkring Historieundervisningen*, hvori forfatteren optrækker hovedlinierne for forbindelsen mellem skolestuen, hjemstavnen og museerne.

Det store kirkeværk *Danmarks Kirker* (Gad) er ikke i årets løb nået til ende med Præstø amt, men man har dog nu et fortrinligt overblik over, hvilket omfattende kulturelt stof dette værk indeholder. For værkets plan er der gjort rede i oversigten for 1933, og der skal her kun gøres opmærksom på det fortrinlige billedstof af både kirkebygningerne, deres detaljer og deres udsmykning, hvad enten dette sidste drejer sig om kalkmalerier, skulpturer i sten og træ eller udsmykningsgenstande i malm, sølv eller guld.

I serien *Nordisk Kultur* (J. H. Schultz) har Vilh. Lorenzen skrevet om *Kirkebygninger og deres Udstyr* (det danske afsnit) og givet en almindelig udsigt over dette emne, der som indledning til studiet af vore kirkebygninger og deres udviklingshistorie i sammenhæng med M. Mackeprangs tidligere udgivne »Vore Landsbykirker« vil være en ypperlig håndbog i spørgsmålet.

Arthur G. Hassø: Kristiansborgs Brand i Oktoberneften 1884 (Gad). På grundlag af såvel arkivstof som trykte beretninger har forfatteren i halvtresåret for den store brand givet en samlet fremstilling af begivenheden og har sikkert bragt alt frem, hvad der kan siges derom. Billedstoffet er hentet fra datidens illustrerede blade, navnlig *Illustreret Tidende* og *Familie Journalen*, og giver på een gang en egen stemning over beretningen og et godt overblik over datidens illustrationskunst.

S. F. Nørlyng: Træk af Valbys Historie (Reitzel). Ret beset er dette arbejde mere en samling spredte artikler over emnet end det, som forfatteren har ment: en overskuelig og sammenhængende fremstilling af byens historie. Den bygger kun på trykte

kilder og inddrager for den ældste dels vedkommende en del, der ikke vedkommer landsbyen Valby, medens den ganske undlader at udnytte det gode topografiske stof, der ligger i udviklingen fra landsby til en del af Storkøbenhavn. Alt i alt en fordringsløs skildring, som forlaget har givet et smukt udstyr, og hvori navnlig et morsomt billedstof kommer til sin fulde ret.

Eiler Nystrom: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid (Gyldendal). Efter næsten tyve års tavshed på disse områder har forfatteren nu fuldført sidste bind i trilogien om de nordsjællandske egne, der har været så stærkt præget i deres udvikling af hovedstadens nærhed. Det forliggende bind er ikke mindst interessant ved den udførlige behandling af de industrielle virksomheder, som karakteriserer dette sogn. Det er disse »manufakturere«, som i forbindelse med sognets borge og slotte, lyststeder og mange kroer dominerer arbejdet, og i dette selskab drukner bønder og bondejord så temmeligt. Bemærkelsesværdig er navnlig en arkæologisk undersøgelse af Hjortholms slotsruiner med de deraf flydende nye opfattelser af borgen og dens udseende, ikke mindst oplysningen om, at »voldstedet« kun er en planløst opkastet grus- og jordbunke, som intet har med borganlægget at gøre. Det er blevet et stort og godt topografisk værk med endnu videre perspektiv og rigere enkeltheder end de to bind om Søllerød og Gjentofte. Et stort og interessant billedstof er knyttet til bogen, men der savnes et detailkort over sognet samt en billedliste.

C. F. Nielsen: Ørsted og Daastrup Sogne og nærmeste Omegns Historie. En geografisk og kulturhistorisk Skildring efter trykte og utrykte Kilder. (Forf.'s forlag, Ørsted pr. Haudrup). Der indledes med en turistbeskrivelse af egnen. Dette er måske ingen dårlig idé for et arbejde af denne art, men i dette tilfælde er der så gjort for lidt ud af sagen. Forfatteren har en svaghed for tidsangivelser som »fra Abrahams tid«, »på kong Davids tid« o. l. Forklaringen af karyatider som »Skikkelser med Menneskehoved og Krop« er ikke ganske udtømmende, når der overhovedet skal forklares, og udskiftningen burde være anderledes grundigt behandlet. Det vilde have forøget værdien af den iøvrigt helt pæne bog.

Anders R. Idum: Næstved St. Peders Kloster (Skovkloster) 1135—1536. Dette arbejde er trykt som manuskript for herloviaere med den bagtanke at formå en faghistoriker til at tage emnet op til indgående behandling i anledning af 800-året for klostrets stiftelse. Hvad der hidtil er fremkommet til belysning af »munke-tiden« er her sammenarbejdet til en let overskuelig helhed, og man må nu afvente, om den indtrængende opfordring bliver fulgt.

Holger Hjelholt: Falsters Historie I—II (I komm. hos Gad) er omtalt andetsteds.

L. F. la Cour: Skelskør (J. Gjellebøls Boghandel, Skelskør). Bogen er et fordringsløst bidrag til byens historie og er for hovedpartens vedkommende bygget på trykte kilder. Savnet af arkivalske bidrag er temmelig stort i de sidste to kapitler, der behandler tiden efter 1660. Når pladsen er så knap som her, synes de mange Troels Lund-citater fra almen-kulturelle emner noget overflødige, og det synes urimeligt, at ofre plads på beskrivelse af arkivaliers udseende og tilstand. Når det om rådstuebøgerne hedder, at det er altfor uinteressant at gå ind på disse tvistemål, er dette synspunkt vel rigtigt, men det må understreges, at det er disse bøgers utallige mosaikagtigt sammensatte oplysninger, der giver den topografiske forsker de interessanteste bidrag til det indre liv i byen, selv om ikke een retstrætte medtages.

C. C. Haugner: Nakskov Købstads Historie I (Nyt nordisk forlag). Det udkomne bind, som er en videre udformning af forfatterens tidligere udsendte arbejder om byen, strækker sig fra de ældste tider til enevældens indførelse. Når undtages, at det forekommer noget umotiveret, at kirkens historie, ført lige op til nutiden, er placeret mellem en redegørelse for byområdet og det middelalderlige afsnit af byens historie, medens stoffet i de øvrige kapitler skrider frem i kronologisk rækkefølge, er der disponeret godt for arbejdets opbygning. Indholdet er en ædruelig fremstilling, baseret på en omfattende viden og uden de mange svinkeærinder og unødvendige ophold ved betydningsløse begivenheder, der skæmmer så mange andre købstadstopografier, hvis forfattere ikke har formået at skille det uvæsentlige ud fra det, der karakteriserer tid og sted. Beretningen er letløbende og interesserende, og kildestoffet er benyttet med forstand. Helt udtømt er kilderne vel ikke, og forfatteren er lidt for bypatriotisk i sin beretning om borgernes smukke forhold under krigsbegivenhederne i 1658—59, men man befinder sig absolut i godt selskab med denne bog og ser med glæde hen til fortsættelsen. Billedstoffet er fortrinligt. Det står ganske vist ikke i nogen som helst relation til kapitlernes indhold, men det interesserer ved det gode udvalg, der er gjort, og ikke mindst ved billedredaktøren hr. V. Paullis gode idé med i udstrakt grad at genfotografere i nutiden motiver fra gamle fotografier, hvorved er skabt et fortrinligt overblik over byens udvikling og forandringer.

Hugo Matthiessen: Hærvejen (Gyldendal). Det fortjener at bemærkes, at dette interessante arbejde har haft en for slig litteratur herhjemme ganske usædvanlig succes, så at forlaget efter

kun fire års forløb har kunnet udsende en ny udgave. Billedbilaget er blevet stærkt forøget, bl. a. med nogle glimrende og meget oplysende flyverfotografier.

Salomon J. Frifelt: Ad jydsk Veje sønderud (Gyldendal). Hugo Matthiessens jydsk vejstudier har åbnet for nye historisk-topografiske opgaver, som sikkert længe har trængt sig på, men som først nu finder dyrkere. Til disse kan til en vis grad regnes forfatteren til dette arbejde, som giver sig særlig af med den jydsk studehandel, et emne, hvortil hidtil kun spredte bidrag har set lyset. Han har som rimeligt er forsøgt at knytte dette sammen med de vejes historie, ad hvilke drifterne skete, men det er kun delvis lykkedes ham. Bogens tekniske opbygning er svag, og dog er der blevet en interessant bog ud af anstrængelserne. Forfatteren har nemlig fortællende evne, og i interiørerne fra studekroerne og i billederne af studedriverne har han bevaret meget, som bør bevares, fra forglemmelse. Det er en traditionsglad mand, der har samlet stof ind i traditionsglade egne, og han er selv klar over, at han kun bringer nogle enkelte sten til en stor bygning. At eksportforeningen har påtaget sig at bekoste bogens udgivelse er et gladeligt tegn på, at der i moderne erhverv også er sans for den historiske baggrund. Det åbner perspektiver for en lettelse af de kår, hvorunder topografiske arbejder nu til dags bringes til verden.

Jens Tønnesen: Gamle Skagensfiskere fortæller (I komm. Eider Nielsens bogh., Skagen). Blandt disse jævne beretninger om Skagen og dens fiskerbefolkning findes også et afsnit: »De mange Navne paa Klitterne og andre Punkter i og omkring Skagen«, som fastlægger og bevarer fra forglemmelse en del af det, som ellers let går tabt. Navnene findes yderligere indtegnet på et særdeles oplysende kort over Skagen landsogns jorder.

Peder Hansen Resens Atlas Danicus: Viborg Bispedømme (Gad). Udgivelsen af Resens atlas påbegyndtes af Johannes Knudsen, og det er nu lykkedes ved tilskud fra Carlsbergfondet at sikre yderligere en række binds udgivelse, som besørgeres af Gunnar Knudsen, der har forsynet det foreliggende bind med en række værdifulde kommentarer. Oversættelsen er foretaget af Chr. Behrend, og bindet omfatter af rent topografisk stof samtlige købstæder inden for det gamle bispedømme: Viborg, Nihe, Skive, Hobro og Mariager og desuden Hald og klostrene. Samtlige bevarede kort, som fremstilledes til den oprindelige udgave, er gengivet og desuden tegninger af runestene, købstadssegl o. l. Det er en uvurderlig kilde til bispeddømmets historie, som det vil lønne sig at dykke ned i.

Carl Sønstrup: Grenaa Bys Historie 1. og 2. Hefte (Eget forlag, Grenaa). Planen for dette arbejde byder på en udgivelse i to bind. Det første skal indeholde den almindelige byhistorie, det andet en særlig beskrivelse af byens gader, huse og gårde fra 1750 til vore dage. Af udgivelsestekniske grunde er der i årets løb udkommet to hefter af 2. bind, omfattende Søndergade og Torvet med deres ejendomme. Dette er endnu for lidt til at man kan danne sig et pålideligt billede af arbejdets værdi, men det ses dog, at forfatteren har arbejdet energisk med stofindsamlingen, og et kort, hvorpå forfatteren har søgt at rekonstruere Søndergades ejendomme i grundplan, som de så ud ved år 1750 (pag. 128) er særdeles værdifuldt for forståelsen. Derimod forstår man ikke rigtig, hvorfor grænsen for undersøgelsen er sat ved dette år. Det måtte dog kunne lykkes at føre ejerforholdene tilbage til i hvert fald 1682.

Th. Thaulow: Samsø i Krigsaarene 1801—14 (I komm. Henri Nebbe, Tranebjerg). Skildringen af den lille Kattegatso og dens endnu mindre nabo, Kyholmen, er i hovedsagen set under militær synsvinkel, men giver dog også topografisk set et særdeles grundigt udarbejdet bidrag til øernes historie. Det er ledsaget af gode kort og udmærkede luftfotografier, som viser de endnu eksisterende rester af de mange befæstningsanlæg.

Esbern Jespersen: Kirker, Præster og Degne i Vinding—Vind. (I komm. Hilmer Thomsen, Holstebro). Titlen giver nøjagtig bogens indhold. Det er en bog med et godt indsamlet og nøgternt gengivet stof uden overraskelser hverken fra indholdets eller formens side. Præste- og degnehistorien giver enkelte bidrag til sognets topografi, men iøvrigt savner studierne til bogen i nogen grad dybde, og meget deri er direkte optryk fra trykte kilder. Den vil neppe have større interesse ud over selve egnen.

Rasmus Nielsen, Marius Hansen og Aage Bredsted: Vejle Amt. En Hjemstavnsbog (Haase). Bliver omtalt andetsteds.

Henrik Larsen og Søren Alkærsig: Askov i Malt Herred (A. Rasmussens bogtrykkeri, Ringkøbing). Hovedparten af de i de senere år udkomne sognebeskrivelser har lidt af store mangler. Det har ikke skortet deres forfattere på kærlighed til emnet, men de har som oftest savnet den nødvendige baggrund af historisk viden og teknisk kunnen til at løse opgaven, så at der kom et almennyttigt stof ud deraf. Der foreligger nu her et arbejde, som virkelig opfylder begge krav, og der vises i fremstillingen en sådan beherskelse af stoffet, som anmelderen hidtil kun har truffet i ganske enkelte arbejder af samme karakter. I forbindelse med Svend Aakjærs afhandling i »Byen og Sognet« (se

oversigten for 1932) kan denne bog opstilles som en nyttig og højst tiltrængt vejledning for fremtidige sognetopografier. Måtte de blive kendt og benyttet! En udredning af bogens enkeltheder og hvad der er nået med dette arbejde, vil føre videre end pladsen tillader, og anmelderen må lade sig nøje med at anbefale bogen til alle, der interesserer sig for vort bondesamfunds udvikling gennem tiderne. Udredningen standser med året 1870. Alligevel vilde et moderne sognekort, lige så detaljeret som det gengivne fra 1793, have været af stor værdi.

Ud over de store herregårde er monografier over landets gårde temmelig sjældne. Der er nu udkommet et par fra Ribe amt, nemlig

A. Ravnholt: Nørholm. Gaardens Historie gennem 500 Aar. (Viggo Niensens forlag, Nørre Nebel) og

G. M. Guldvang: Hennegaard. Blade af en gammel Borgs Historie (Samme forlag).

Stoffet til dem begge er indsamlet med flid, men røber dog en del mangler, som sikkert kunde være undgået. Fælles for dem begge er manglen på et kortmateriale samt en indgående beretning om gårdenes nuværende udseende. Kunde der også være fremskaffet en opmåling af dem, vilde værdien være blevet betydelig forøget.

N. M. Kromann: Fanøs Historie II (Eget forlag, Esbjerg). Med prisværdig præcision har forfatteren udsendt andet bind af sin bog, der omfatter halvsjettehundrede sider. Hvad den almindelige bedømmelse af værket angår, kan henvises til, hvad der blev skrevet, da første bind udkom (oversigten for 1933), og nægtes kan det ikke, at det er tungt at komme gennem den voldsomme ophobning af stof. Disse optryk af betydningsløse dokumenter, lejlighedsdigte og andet overflødigt kan kun betragtes som ubearbejdet stof, der virker til at sløre den kerne af gode faktiske oplysninger, som arbejdet indeholder. Forfatteren må dog lykønskes til at have haft energi til at gennemføre udgivelsen af dette kæmpearbejde. Der berettes i dette sidste bind om kroerne, alle grene af næringslivet m. m. for endelig at slutte med det åndelige liv på øen. Som helhed kan de to bind betragtes som et typisk arbejde af en hjemstavnsforsker. Trods store fejl indeholder det en mængde af det, som kun en egnskendt mand formår at drage frem.

M. K. Zahrtmann: Borringholms Historie I (Colbergs forlag, Rønne). På omslaget bærer bogen titlen: Borringholmerens Historiebog, og det foreliggende bind indeholder i to afsnit øens ældste historie indtil 1658. Forfatteren er en habil skribent, der

— så vidt en almindelig gennemgang af bogen lader se — har udnyttet alle kilder indtil de seneste forskningsresultater. Fremstillingen er meget bred, til tider absolut *for* bred. Forfatteren noterer beskedent, at han har »sammenskrevet« denne historiebog, og den har også mere karakteren af en sammenskrivning end af en bearbejdelse af stoffet. Man kunde også nu og da ønske, at forfatteren havde fulgt andre retningslinier end dem, som han ved bogens anlæg har afstukket sig. Som »Borringholmerens Historiebog« er den imidlertid en hjemstavnsbog af usædvanlig fylde, og den er skabt ud fra en dyb indleven i fødeøens skiftende tilkikkelser. Den må være sikker på en taknemlig modtagelse ikke blot af alle bornholmere, men af alle historisk interesserede. Man får gennem den den lidt fjerne ø knyttet nærmere til Danmarks almindelige historie, hvor man hidtil kun har fornemmet den, når den i ganske særlige tilfælde gjorde sin indsats. Forfatteren viser, at den fuldt så godt som de andre er et af landets egne børn, om end dens opståen og udvikling i meget adskiller sig fra det øvrige lands. Skildringen fører læseren fra den første bebyggelse op til de dramatiske episoder, da øen på en kraftlig måde hævede sig som dansk. Ofte er det som at læse et lands historie, og som sådan vil den også tiltale de slægter, som øen har fostret.

Johan Hansen: En bornholmsk Haandværkers Erindringer. Udg. af Th. Lind (Colbergs forlag, Rønne). Det er som oftest sådan, at nedskrevne erindringer sjældent indeholder stof af historisk-topografisk værdi, med mindre nedskriveren har haft en særlig indstilling dertil. Man kan dog ikke helt frakende disse beretninger af en bornholmsk glarmester fra tiden 1822—91 en sådan værdi, og udgiverens noter til bogen øger denne. Dertil kommer en række billeder, hvoraf flere fortrinlige fra Bornholms museums samlinger.

Tidsskrifternes brogede indhold rører også ved en del historisk-topografiske problemer.

C. M. Smidt har (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark) givet en almindelig udsigt over forsvarsforanstaltningerne i de danske borge ved en gennemgang af gravenes, flanketårnenes og vægtergangenes anlægsprincipper og værdi i forsvaret. Inden for dansk litteratur er disse problemer meget sparsomt belyst, og den interessante artikel er ikke mindst værdifuld ved, at den bygger på forfatterens personlige undersøgelser og nyeste forskningsresultater.

Fra *København* bringer Fr. Olsen bidrag til *Ladegaardens* og dens kirkes historie (Hist. Medd. om Kbh.). I samme tidsskrift

skriver E. Pade om pakhuset *Den gamle Grynmølle* og Victor Krohn leverer et nyt bidrag til *Kastellet's* historie. Af de tidligere landsbyer, som nu er blevet indlemmet i København, har Julius Termansen udvalgt *Husum* og *Emdrup*, hvis udskiftning han behandler i en med gode kortplaner illustreret artikel.

Inden for *Frederiksborg amt* har Frederik Weilbach redegjort for restaureringen af *Kronborg* (Fra Frederiksborg amt) med angivelse af, hvorledes de enkelte rum, der er blevet ført tilbage til deres oprindelige skikkelse, er blevet anvendt og udstyret. Desuden har han beskrevet de fund af bygningsrester fra Krogen, som er blevet fundet i Kronborgs mure og har opridset det sandsynlige udseende af den middelalderlige borg. — I samme tidskrift har Erland Gribso beskrevet kirkeklokkerne i amtet. — C. M. Smidt har skrevet om Ærkebiskop Eskils borganlæg på *Søborg* (Arbejdsmarken). Under kongeborgen fra Valdemarernes tid er nu fremdraget den ældre bispeborg med dens rundkirke. Borgen var den første i Norden, der blev opført af tegl, og den anlagdes i den smukke egn med udpræget sans for arkitektonisk virkning. Forhåbentlig kan der skaffes midler til at redde de interessante ruiner fra undergang. — Fra *Gilleleje* er på andet år af museumsforeningen udgivet et hefte, som tager en del af de opgaver på sig, som ellers amtsamfundene varetager. Inden for så snævre rammer vil det sikkert i det lange løb blive vanskeligt at finde historisk-topografiske emner. Hertil kan kun regnes H. C. Terslins oldtidsskildring, der bl. a. omhandler nogle bronzealdergravpladser i Strand-Esbønderup, og Elias Petersens skildring af Gilleleje i 1860'erne.

Til *Roskilde* domkirkes historie giver V. Hermansen (Københavns amt) forskellige bidrag i sin omtale af den bekendte auktion i 1806, og Chr. Christensen i sin artikel om Hans Andersen Guntzows epitafium. Samme forfatter har skrevet om gammel kunst i domkirken (Jul i Roskilde). Fra byens historie har Fanny Fang givet en skildring af Algade på strækningen fra tørvet til Hersegade (Jul i Roskilde). Samme hefte indeholder desuden V. Hermansens beskrivelse af den romanske ligsten fra Sct. Olai kirke og Hans Skat Rønøs skildring fra Graabrødre kirkegård. — Therkel Mathiasen har skrevet om *Gentofte* kommunes oldtidsminder (Hist.-top. selskabs meddelelser) og gennemgaaet de rige oldtidsfund, der er gjort ved Søholm, Bloksbjerg, Christiansholms mose, Garderhøjen og Vangede. En række fortrinlige illustrationer ledsager den interessante udredning. — Hvad *Lyngby* angår, har A. C. Tandrup drøftet spørgsmålet om, hvorvidt Sokkelund herreds tingsted har ligget ved Stokkerup

(Lyngby-Bogen) samt skrevet om Mølletorp (Stenhuggerens gård) i 1600'erne.

Til *Kalundborgs* og *Lerchenborgs* bygningshistorie har Christian Elling givet interessante oplysninger (Holbæk amt) i afhandlingen »Lerchenborg og den vestsjællandske Rokoko«, og V. Hermansen har givet en kort oversigt over Kalundborgs ældste historie.

Johs. T. Christensen har fremdraget nogle træk af *Gimlinge* to stiftelsers historie: Hugo Lützows hospital fra ca. 1660 og »Løvstrøms Minde« fra 1933. — Johannes Vejlager beretter om Genforenings-mindesmærkerne i Sorø amt og August F. Schmidt giver i en omtale af *Stagelse* marklov bl. a. oplysninger om en del mark- og stednavne (alt i Fra Sorø amt).

R. Berg har i en artikel om gotiken i *Præsto amt* kort omtalt kirkebygningerne og derefter gennemgået kirkeinventaret (Præsto amt). — Terkel Mathiasen har klarlagt et par depotfund fra stenalderen, stammende fra *Stroby ladeplads* og *Vallo*, som vareforråd af flint til handelsbrug (Præsto amt). — Et bronzealderfund fra *Aasø* i Glumsø sogn er af H. C. Broholm og K. Fischer-Møller beskrevet som et offerfund, hvis menneskeskeletter viser, at der er sket menneskeofringer af trælle i forbindelse med kanibalisme (Arbejdsmarken). — De tidlig-romanske kirker i *Elmelunde* og *Hammer* omtales i en artikel af C. G. Schultz (Aarb. for nord. oldkynd.), der påviser den engelske påvirkning i bygningsstilen.

På Låland er et offerfund svarende til det ovenfor omtalte fra *Aasø* og stammende fra *Godsted* mose beskrevet af de nævnte forfattere (Arbejdsmarken), og Erik Moltke har skrevet om *Sønder-Kirkeby* runestenen (Aarb. for nord. Oldkynd.) — Laaland-Falsters historiske samfund har udover den andetsteds omtalte store Falsters Historie af Holger Hjelholt formået at udsende en årbog, hvori bl. a. Svend Jørgensen fortsætter sin gennemgang af øernes færgedarde og landevejskroer. Særlig dybtgående er disse studier jo ikke, og de indeholder alt for mange hypoteser. — Johannes Tholle har skrevet om haver og have dyrkning i øernes købstæder før år 1800, og C. Strandgaard har ved *Stubbekøbing* lystanlægs halvtresårs jubilæum skrevet om dettes ældre og nyere anlæg, ledsaget af en række billeder, der kunde have været bedre.

M. Mackeprang har berettet om fundet af et brudgoms kors og en brudekrone i *Middelfart* (arbejdsmarken), hvor de fremdroges ved nedrivningen af et hus. — Et interessant topografisk emne er taget op af Kr. Taarup (Odense og Assens amter), som har

behandlet *Næsbyhoved sø's* historie. Fremstillingen er rig på gode topografiske oplysninger, men skæmmes af mange unødvendige detaljer. Under omtalen af fiskeriet kan en beretning om Odense broderlige fiskerselskab naturligvis ikke undgås, men at aftrykke 31 (!) vers af en ganske ligegyldig vise er absolut for meget af det gode. Et Carl Bagger'sk digt på 7 lange vers og en lige så lang »gadevise« om en undvegen arrestant, som i 1851 fangedes i søen, må virke sløvende selv på interesserede læsere. Udtørringen af søen kan følges gennem et godt kortmateriale. En del af billedstoffet er ganske oplysende, men det meste må dog betegnes som dårligt gengivet. — P. Jensens bidrag til *Baag herreds* historie er fortsat med Skydebjerg, Kerte, Barløse, Holevad og Sandager sogne og omfatter som sædvanlig et godt kortmateriale.

I samme forbindelse som de foran omtalte offerfund fra bronzealderen har H. C. Broholm og K. Fischer-Møller omtalt et tilsvarende fra Magleby sogn, *Langelands Sdr. Herred* (Arbejdsmarken).

C. Klitgaard har givet værdifulde bidrag til *Frederikshavns* (Fladstrands) og *Sæbys* ældste historie (Vendsysselske Aarbøger) og til deres indbyrdes konkurrence. Han slår bl. a. fast, at den første faste bosættelse i Fladstrand fandt sted lige efter kejserkrigen eller omtrent ved år 1630. Sæbys mere faste beboelse påvises at have fundet sted omkring 1450. — Anton Jacobsen har efterladt sig et ufuldendt arbejde om Vendsyssels vandmøller. Beretningen om de enkelte møller er af højst forskellig værdi. Interessantest er meddelelsen om fundet af *Byrdal* vandmølle. — C. P. Nielsen har leveret nogle bidrag til *Understed* præstegårds og dens jorders historie. — De stensatte kældre ved *Donbæk*, som Sophus Müller kaldte jordhuse, er af Mogens B. Mackeprang blevet tidsfæstet til den yngre førromerske jernalder (Arbejdsmarken), eller slutningen af årtusindet før Kristi fødsel. Dette skyldes nye fund på stedet navnlig af lerkar, der som arkæologiens følekorn er den bedste hjælp til datering, der haves. — Jan Neidendam har (i Gads danske Magasin, Majheftet) skrevet om *Hirtsholmene*.

Fra Thisted amt findes et mindre bidrag om *Ydby* kirke og dens brand i 1742 (Thisted amt). — Gudmund Hatt har (i Tilskueren) samlet den gennem årene indhøstede viden fra oldtidsbopladsen i *Ginderup* og påvist, at der allerede før vor tidsregning fandtes landsbyer i Nordjylland, at bønderne beskæftigede sig både med agerbrug og kvægavl, og at deres hustype måske stammer fra det keltiske Vesteuropa.

Chr. Heilskov har sluttet sin beretning om Bælum sogn gennem syv sekler (Himmerland og Kjær herreder). — I samme årbog har L. Vesten givet en indgående beskrivelse af *Sulsted* kirke fra dens opståen som gårdkapel for gården Langelund til dens nuværende udseende med efterreformatoriske kalkmalerier og et rigt gammelt inventar. — Th. Johansen har meddelt en række bidrag til *Aarestrup* sogns historie. — Henrik Møller har skrevet om *Gunderup* (Haals) Runestenen. — Vægtigst er dog det bidrag, som Chr. Jørgensen har givet til *Aalborgs* historie gennem meget omhyggelige undersøgelser ved de grundgravninger, som i den sidste halve snes år er foretaget rundt om i byen. Det er ofte fremhævet, hvor stor betydning sådanne undersøgelser har, og overalt, hvor de udføres med en sådan nidkærhed over for opgaven, som her er vist, giver de gode og overraskende resultater. Beretningen, der er ledsaget af en mængde oplysende arkitektopmålinger og skitser af forfatteren selv, viser at en række hidtil dunkle punkter i byens topografi er blevet klaret på en fortrinlig måde. Forrest står en redegørelse for byens middelalderlige befæstning, som forekommer meget sandsynlig, dernæst en udredning af forholdene ved de gamle sildeboder ved Østeraa. Samtidig er Bispensgades oprindelige forløb blevet klaret, og endelig har fundforholdene ved Sct. Pederskirken tiendelade bragt en del nyt for dagen. Forfatteren har brugt sine øjne flittigt og har forstået at få noget ud af sine iagttagelser. — S. Vestergaard-Nielsen har (i *Jydske Samlinger*) skrevet om en brændtbens-grav i *Aars* fra den yngre stenalder.

Om de engelsk-påvirkede kirkebygninger i Virring og Asfærg har C. G. Schultz skrevet i en afhandling om nogle tidlig-romanske landsbykirker (Aarb. for nord. oldkyndighed).

Chr. Heilskovs studie over den gamle Holstebro-landevej fra Viborg til Hagebrø (Skivebogen) er skrevet før Hugo Matthiessens »Viborg-Veje« så lyset, og man har således to forfatters opfattelse af samme topografiske genstand. Om en egentlig sammenligning kan der dog ikke blive tale. Matthiessens skildring har større linier, og han går i sine undersøgelser mere i dybden. Ved siden heraf bliver Heilskovs arbejde nærmest at betragte som en husflid, der dog heller ikke bør foragtes. — Chr. M. Krogh har i samme tidsskrift skrevet om *Tøndering* kirke og dens inventar og Johannes Vejlager om Genforenings-mindesmærkerne i Salling og Fjends herreder.

C. J. T. Thomsen har fortsat sit tidligere omtalte realregister til *Aarhus* bys skøde- og panteprotokoller 1683—93 (Aarhus stift). Det viser sig, at det grundlæggende arbejde, f. eks. jævn-

førelserne med de oplysninger, som tingbøger og skifteprotokoller giver, ikke har været sluttet, inden udgivelsen er begyndt. Dette bringer naturligvis en del usikkerhed ind i arbejdet og vil forandre, at det nyfundne stof indgår i et tillæg. Årbogens redaktion burde have sikret sig mod en sådan svaghed i det indleverede arbejde, der i sig selv er fortjenstfuldt nok, men som vil komme til at lide under denne udgivelsesmåde. — Henrik Larsen har leveret et bidrag til *Lisbjerg* sogns historie i tiden før enevælden. Der er gengivet et kort over Lisbjerg by, men hverken tekst eller billedunderskrift angiver kortets datering eller hjemsted. — J. Didriksen fortæller om fundet af og udgravningen af *Dyngby* kirkes tomt, en af de fem nedrevne kirker i Hads herred. Et par fotografier og to opmålingsplaner underbygger fremstillingen på det bedste. — Therkel Mathiasen har skrevet om primitive flinteredskaber fra Samsø (Aarb. for nord. oldkyndighed).

E. Tryde har beskrevet en lerkargrav fra den romerske jernalder i Grønbjerg i *Nørre Omme* sogn (Hardsyssel Aarbog), medens H. K. Kristensen har berettet om en brandtomt af et hus fra folkevandringstiden i *Sønder Vium* i Nørre Horne herred. Der var ved undersøgelsen kun levnet et enkelt hjørne af huset samt nogle stolpehuller og et ildsted, men af særlig interesse var det, at der blev påvist jernudsmeltning af myrmalm i husets nærhed, medens dette var beboet, måske af smelteren selv. — Hans H. Fussing har efter arkivfund fra Løvenholm berettet om *Herningholm* i midten af 1600'erne. — Johan C. Sulkjær giver en række bidrag til vejenes historie i Hammerum herred.

Som tidligere omtalt i anledning af Gudmund Hatts undersøgelser vedrørende det danske agerbrug i oldtiden var det i sidste øjeblik, at dette emne blev taget op til behandling. I *Ribe amt* har forfatteren vel faet oplysninger om en halv snes steder, hvor noget sådant er sporet, men den vigtige personlige undersøgelse efter de af ham opstillede principper har han kun kunnet foretage eet sted, nemlig på Lydum hede. Fra denne undersøgelse bringer en artikkel (*Ribe amt*) en meget udførlig opmåling samt et snit gennem en digevolding, som viser, at der på dette sted har været opdyrket naturligt skovland. Også her er der som andetsteds fundet rester af et mark-ildsted. — M. H. Nielsen har skrevet meget udførligt om den del af den sociale forsyrg, som gav sig udslag i oprettelsen af fattiggårde. I *Ribe amt* tog de deres begyndelse med et »arbejdshus«, som 1826 rejstes i *Døstrup*, og herfra bredte tanken sig til nabokommunerne. — Fra August F. Schmidts hånd foreligger en oversigt

over J. F. Kinchs historiske arbejder om Ribe amt og Ribe by. — Af Henrik Larsen findes et af denne forfatters velfunderede, men noget tørre arbejder, som behandler adelsgårdens forhold gennem tiderne inden for Ribe amt.

Peter Thomsen har fortsat sine meddelelser om de *bornholmske* langvolde (Bornholmske samlinger). — Aage Rohmann giver en beskrivelse af de bornholmske horisontalmøller (djævledansmøller), som billedligt kun kendes fra Christiansø i 1754 (Thura's Bornholmsbeskrivelse), men hvis tilstedeværelse på Bornholm forfatteren har konstateret i ti tilfælde. — Ove Hartvigsen har afskrevet præsten J. P. Koefoeds optegnelser om *Poulsker* fra 1850'erne. — Gunnar Knudsen beretter om fremdragningen af en svensk jordebog fra Bornholm fra 1658.

Otto Smith.

Litteratur om Almuekultur og Folkeminder 1934.

Af Arbejder af alment Tilsnit bør først nævnes *Axel Oriks* og *Hans Ellekildes* stort anlagte Værk: *Nordens Gudeverden* (Gads Forlag), hvis 5. og 6. Hefte udkom i Slutningen af 1934. Her afsluttes Redegørelsen for Hjemmets Vætter, og der fortsættes med en Fremstilling af *Bygdens Helligdomme*, idet der i en smuk og let læselig Form gives en Skildring af Dyrkelsen af Bygdens Sten, Træ, Kilde, Vandløb, Lund, Sø, Hav, Bjærg m. m. Alle de senere Åringers Specialundersøgelser over hellige Kilder, Kæmpesten, Træer, Bjærg, Vande og andre Naturting, hvortil Folket knyttede Sagn og Tro, har Arkivar Ellekilde naturligvis haft god Nytte af og brugt; men han har også formået, selv indenfor Områder, hvor man skulde synes, Spørgsmålene var klarlagte, at fremkomme med nye, selvstændige lagttagelser. Hans overordentlige Belæsthed og udstrakte Kendskab til utrykt Folkemindestof er ham stadig til Hjælp, ja er Forudsætningen for, at han i det hele taget har kunnet påtage sig at fortsætte og fuldføre Oriks Arbejde, der i den Form, det nu får, vil komme til at gøre Epoke i den Forskning, der beskæftiger sig med den nordiske Religion. Ikke alene Folkemindestof fra Oldtid og Nutid udnyttes i Værket, også *Stednavne*, der indeholder Vidnesbyrd om Nordboernes gamle Tro, er i stor Udstrækning gjort til Genstand for religionshistoriske Betragtninger.

I Frk. *Inger M. Bobergs* Disputats: *Sagnet om den store Pans Død* (Levin og Munksgaards Forlag 1934, 168 S.) er meddelt en Undersøgelse over en Sagngruppe — velkendt i de fleste nord- og vesteuropæiske Lande — hvis Hovedmotiv handler om en Vælteanførers Død, og dens Forbindelse med en græsk Beret-